

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος υπήρξε αναμφισβήτητα μια από τις μεγαλύτερες μορφές της μεταεπαναστατικής Ελλάδας. Οι αγώνες του, οι πολιτικές του ικανότητες, η οξυδέρκεια του πνεύματός του, η προσήλωση στο καθήκον υπέρ του λαού και της πατρίδας, τον ανέδειξαν ως σύμβολο στα μάτια εκατομμυρίων Ελλήνων.

Το λόγο για τον οποίο θεωρείται πλέον Εθνάρχης θα πρέπει να τον αναζητήσουμε μέσα στο πολιτικό του έργο, και ιδιαίτερα αυτό που αναφέρεται στις εγχώριες μεταρρυθμίσεις και πρωτοβουλίες του για τον εκσυγχρονισμό των θεσμών του κράτους. Το έργο του υπήρξε πολύπλευρο, αν όμως έπρεπε να ξεχωρίσουμε κάτι, αυτό θα ήταν το νομοθετικό του έργο, και συγκεκριμένα στο χώρο του εργατικού δικαίου. «Οι νομικές γνώσεις του Βενιζέλου του επέτρεψαν να διακριθεί στην τέχνη του νομοθετείν»,¹ παρατηρεί εύστοχα ο Νίκος Αλιβιζάτος. Πράγματι, ο Βενιζέλος, κατείχε τις απαραίτητες γνώσεις για να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο. Υπήρξε διακεκριμένος νομικός στα Χανιά, ενώ διετέλεσε Υπουργός Δικαιοσύνης στην Κρητική Πολιτεία (1894-1901). Παράλληλα ενημερωνόταν συνεχώς για τις πολιτικές εξελίξεις στο εξωτερικό, γεγονός που οδήγησε αργότερα στην υιοθέτηση πρωτοποριακών για την εποχή του νόμων.

Ο Βενιζέλος μέσα από τις μεταρρυθμίσεις του δεν επιχείρησε απλώς να θεμελιώσει ένα «κράτος δικαίου». Επιχείρησε να δημιουργήσει ένα πιο σύγχρονο κράτος, του οποίου οι νόμοι θα κρίνονταν στην πραγματικότητα, αλλά και στο κατά πόσο εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του πολίτη. Και πράγματι, καθώς από την εποχή του Όθωνα δεν είχε γίνει κάποια σοβαρή προσπάθεια για τη δημιουργία μιας νέας νομοθεσίας, η ανάγκη για μεταρρυθμίσεις ήταν πλέον επιτακτική. Την ανάγκη αυτή μάλιστα τόνισε ο ίδιος ο Βενιζέλος σε ομιλία του στο Σύνταγμα την 5^η Σεπτεμβρίου 1910, λέγοντας ότι τα δικαστήρια «εφαρμόζουν προς ρύθμισιν των σχέσεων του σύγχρονου βίου νομοθεσίαν χρονολογουμένη από 15 έως 20 αιώνων».²

Δεν υπάρχει κλάδος του δικαίου που να μην μεταρρυθμίσει, συμπλήρωσε ή διόρθωσε ο Ελ. Βενιζέλος. Από αυτό το ίδιο το Σύνταγμα μέχρι τους νόμους για τη λειτουργία των καταστημάτων, τα ιδιαίτερα πρόσωπα που έπρεπε να ασκούν συγκεκριμένες κατηγορίες επαγγελματιών.

¹ «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του» επιμέλεια Θάνου Βερέμη-Ηλία Νικολακόπουλου εκδ. Ελληνικά Γράμματα, σελ. 72

² Κ. Τριανταφυλλόπουλος: «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως νομικός» Επιθεώρηση Ελλήνων Νομικών 1965 σελ. 477

Είναι η περίοδος της πρώτης διαμόρφωσης «νομικού πολιτισμού» στη χώρα μας.

Η προσπάθειά του ήταν πολύπλευρη, και σ' αυτήν, εκτός από τον ίδιο, που από μόνος του ήταν μια νομική προσωπικότητα, είχε συμπαραστάτες αξιόλογους νομικούς της εποχής, όπως τον Κων/νο Τριανταφυλλόπουλο,³ τον Γεώργιο Μπαλή⁴, τον Κων/νο Ρακτιβάν⁵.

II. ΤΑ ΝΟΜΟΘΕΤΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΨΗΦΙΣΕ Ο ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

A. Η Ελλάδα των αρχών της δεκαετίας του 1900 ήταν μια μικρή χώρα με μόλις 60.000 εργατικό δυναμικό⁶. Γρήγορα όμως αυτή η κατάσταση θα αλλάξει. Με το τέλος των Βαλκανικών πολέμων διπλασιάζεται τόσο η έκταση της χώρας όσο και το ανθρώπινο δυναμικό.

Οι διεκδικήσεις των εργαζομένων είναι έντονες, κυρίως για θέματα του ωραρίου και των συνθηκών εργασίας⁷. Οι κινητοποιήσεις, δειλές στην αρχή και ανοργάνωτες, σιγά-σιγά παίρνουν πιο μαζική μορφή και διαμορφώνονται συγκεκριμένες απαιτήσεις.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παρά το ότι η προσοχή του είναι στραμμένη στα εθνικά θέματα, δεν ολιγορεί στη ρύθμιση των θεμάτων της εργασίας και των συνθηκών της.

Έτσι ψηφίζει τον Νόμο ΓΠΛΔ της 19/21 Νοεμβρίου 1911 «Περί υγιεινής και ασφάλειας των εργατών και περί ωρών εργασίας». Εισηγείται και εκδίδεται το Βασιλικό Διάταγμα της 14/20 Σεπτεμβρίου 1912 «περί κανονισμού ωρών εργασίας εν τοις αρτοποιείοις», το Βασιλικό Διάταγμα της 10/16 Οκτωβρίου 1919 «περί υγιεινής και ασφάλισης των εργατών εις οικοδομάς και παρομοίας εργασίας και επιχειρήσεις»⁸

Όλοι οι ως άνω Νόμοι και τα Βασιλικά Διατάγματα κωδικοποιούνται στο Προεδρικό Διάταγμα, αρκετά χρόνια αργότερα, το Διάταγμα της 27

³ Τριανταφυλλόπουλος Κων/νος (1881-1966): Διαπρεπής νομοδιδάσκαλος, πολιτικός και ακαδημαϊκός. Διετέλεσε Υπουργός Δικαιοσύνης το 1926 και το 1932, μέλος της Επιτροπής σύνταξης Αστικού Κώδικα που συγκροτήθηκε το 1917 και κατόπιν της νέας Επιτροπής του 1930 όπου εκπόνησε ως εισηγητής το σχέδιο του ενοχικού δικαίου. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 51, σελ. 202-203)

⁴ Μπαλής Γεώργιος (1879-1957): Καθηγητής του Αστικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών-Ακαδημαϊκός. Το 1930 έλαβε μέρος στην πενταμελή επιτροπή για την σύνταξη του Αστικού Κώδικα ως εισηγητής του οικογενειακού δικαίου. (Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια των Νέων Χάρη Πάτση, τόμος 16, σελ. 329).

⁵ Κων/νος Ρακτιβάν (1865-1935): Διαπρεπής νομομαθής και πολιτικός. Διετέλεσε Υπουργός Δικαιοσύνης και Εσωτερικών. Οργάνωσε την πρώτη ελληνική διοίκηση της Μακεδονίας και Θράκης, Πρόεδρος του Συμβουλίου Επικρατείας. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 45, σελ. 313)

⁶ Άρις Καζάκος: «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η γέννηση του ελληνικού εργατικού δικαίου» στο «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως Νομικός» εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα σελ. 142-143, Ν. Γ. Σβορώνος: «Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας» εκδ. Θεμέλιο, σελ. 124-132

⁷ Αντώνης Αντάπασης: «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και το Εμπορικό Δίκαιο» στο «Ελευθέριος Βενιζέλος ως Νομικός» οπ. παρ. σελ. 134 εκτενής αναφορά για την ελληνική οικονομία γενιότερα της εποχής στο «Ιστορία των Ελλήνων» τόμος 12, σελ. 510-532 εκδ. ΔΟΜΗ

⁸ Αντώνης Αντάπασης: οπ. παρ. σελ. 135

Ιουνίου 1932 «περί κωδικοποίησης και συμπλήρωσης των περι οκταώρου εργασίας διατάξεων».⁹

Στο Διάταγμα αυτό με σαφή τρόπο θεσπίζεται η οκτάωρη ημερήσια εργασία. Αναφέρει χαρακτηριστικά στο άρθρο 2 « Αι ώραι εργασίας των εν τω προηγουμένω άρθρω, εργασιών και βιομηχανικών επιχειρήσεων δεν επιτρέπεται να υπερβαίνωσι τας οκτώ ώρας καθ' εκάστην και τας τεσσαράκοντα οκτώ καθ' εβδομάδα».

Στο επόμενο άρθρο 3 προβλέπει τις τυχόν εξαιρέσεις, με υπέρβαση μόνο κατά μία ώρα κάθε μέρα και μόνον κατόπιν αδείας που πρέπει να δίνεται από το Γενικό Επιθεωρητή Εργασίας ή τον Επιθεωρητή Εργασίας ή, όπου δεν υπάρχει αυτός, από την Αστυνομία (άρθρα 9 και 10)

Στο ίδιο νομοθέτημα προβλέπεται για πρώτη φορά ο «πίνακας εργαζομένων» (άρθρο 13), που καταγράφει τους εργαζόμενους και τις ώρες απασχόλησής τους, καθώς και οι υπερωρίες που έχουν εγκριθεί, ώστε να είναι αποτελεσματικός ο έλεγχος.

Προβλέπει επίσης ότι τα διαλείμματα και οι διακοπές δεν περιλαμβάνονται στο χρόνο απασχόλησης. Θεσμοθετεί το χρόνο για το μεσημεριανό γεύμα, που δεν μπορεί να είναι πάνω από 2 ώρες για το χειμώνα και πάνω από 3 ώρες για το καλοκαίρι. Σε καμιά όμως περίπτωση κάτω από μία ώρα (άρθρο 14).

Τέλος, προβλέπει ότι οι εργοδότες είναι υποχρεωμένοι να διαθέτουν «υγιεινόν χώρον προς λήψιν τροφής και ανάπαυσιν» των εργαζομένων (άρθρο 15).

Η μη συμμόρφωση προς όλες αυτές τις διατάξεις επιφέρει κυρώσεις για τον εργοδότη και ποινικές ευθύνες.

Β. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος όμως ενδιαφέρθηκε και για την εργασία των γυναικών και των παιδιών. Σε μια εποχή που οι ανήλικοι εργαζόμενοι ήταν περίπου 12.000¹⁰, η πρόβλεψη αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως ιδιαίτερη εκδήλωση ευαισθησίας και ως πρωτοποριακή, αν συγκριθεί με το τι συμβαίνει σε γειτονικά κράτη.

Έτσι ψηφίζει τον Νόμο ΔΘΚ της 24 Ιανουαρίου/7 Φεβρουαρίου 1912 «περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων», το Βασιλικό Διάταγμα της 2/12 Ιουλίου 1913 «περί βιβλιαρίου εργασίας», το Βασιλικό Διάταγμα της 14/26 Αυγούστου 1913 «περί εκτελέσεως του περι γυναικών και ανηλίκων ΔΚΘ Νόμου ως προς τα εργοστάσια, εργαστήρια., εμπορικά καταστήματα και πρατήρια παντός είδους», καθώς και το Νόμο 551 της 31 Δεκεμβρίου 1914 / 8 Ιανουαρίου 1915 «περί ευθύνης προς αποζημίωσιν των εξ ατυχήματος εν τη εργασία παθόντων εργατών ή υπαλλήλων»¹¹. Ένας

⁹ Φ.Ε.Κ. 212/Α/4-7-1932

¹⁰ Άρις Καζάκος: οπ. παρ. σελ. 142

¹¹ Αντώνης Αντάπασης: οπ. παρ. σελ. 135

Νόμος που, με τις τροποποιήσεις που υπέστη κατά καιρούς, εξακολουθεί να ισχύει μέχρι και σήμερα.

Γ. Κορυφαία, επίσης, νομοθετική πρωτοβουλία του Ελευθερίου Βενιζέλου στο χώρο του εργατικού δικαίου είναι η ψήφιση του Νόμου 2112/1920 «περί υποχρεωτικής καταγγελίας συμβάσεως εργασίας ιδιωτικών υπαλλήλων»¹².

Με το νόμο αυτό θεσπίζεται για πρώτη φορά στο ελληνικό δίκαιο ο τρόπος με τον οποίο οι εργοδότες μπορούν να απολύσουν έναν εργαζόμενο. Και αυτός ο τρόπος είναι η «έγγραφη καταγγελία» (άρθρο 1), και μάλιστα αφού περάσει συγκεκριμένη χρονική συγκυρία, ανάλογα με το πόσο χρονικό διάστημα εργάζεται ο εργαζόμενος στη συγκεκριμένη επιχείρηση.

Αλλά και ο εργαζόμενος μπορεί να φύγει από την εργασία του, τηρώντας ελάχιστα χρονικά όρια (άρθρο 4) ειδοποίησης του εργοδότη. Ο εργοδότης είναι επίσης υποχρεωμένος να εκδώσει πιστοποιητικό για τον εργαζόμενό του για «το είδος και την διάρκεια της εκτελεσθείσης υπηρεσίας του... και της διαγωγής αυτού» (άρθρο 2).

Πολύ βασικό πρέπει να θεωρείται και το άρθρο 7 του νόμου, που απαγορεύει στον εργοδότη να μεταβάλλει τους όρους της υπαλληλικής σχέσης εις βάρος του εργαζόμενου. Ως τέτοια θεωρείται και η περίπτωση της μετάθεσης στο εξωτερικό, αν δεν το θέλει ο ίδιος ο εργαζόμενος.

Θεσπίζει, για πρώτη φορά, την υποχρέωση του εργοδότη να αποζημιώσει τον εργαζόμενο που απολύεται χωρίς την εκ των προτέρων έγγραφη καταγγελία της υπαλληλικής σχέσης του (άρθρο 3) και αναγνωρίζει μια μόνον περίπτωση να μπορεί να τον απολύσει χωρίς καμιά προϋπόθεση. Και αυτή είναι η περίπτωση να έχει υποβληθεί μήνυση κατά του υπαλλήλου για πράξη που έγινε στην άσκηση των καθηκόντων του (άρθρο 5).

Τέλος, με το νόμο 4694 της 10/12 Μαΐου 1930 «Περί απαγορεύσεως εκχωρήσεως και κατασχέσεως ημερομισθίων και μισθών ιδιωτικών υπαλλήλων», κατοχύρωσε για πρώτη φορά το ότι οι μισθοί των εργατών, των χειροτεχνών και των ιδιωτικών υπαλλήλων δεν μπορούν να κατασχεθούν, παρά μόνον για να πληρωθεί η διατροφή της γυναίκας, των παιδιών και των γονέων των εργαζομένων.

Ολες αυτές οι ρυθμίσεις εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα, φυσικά με τις απαραίτητες μετατροπές που επέβαλε η διαδρομή του χρόνου.

III. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΚΥΡΩΣΕ Ο ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

¹² ΦΕΚ Β 11/18 Μαρτίου 1920

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, όπως ανάφερα προηγουμένως, ήταν ανοιχτός σε κάθε εκσυγχρονιστική ιδέα που υπήρχε στην Ευρώπη. Έτσι και στον τομέα του εργατικού δικαίου πρωτοτύπησε, και μετέφερε διεθνείς συνθήκες που είχαν υπογραφεί την εποχή εκείνη και τις έκανε μέρος του ελληνικού δικαίου.

Η σπουδαιότητα αυτής της πρακτικής, της εισαγωγής των διεθνών συνθηκών στο εσωτερικό δίκαιο, είναι πολύ σημαντική, όχι μόνον γιατί εισήχθησαν διατάξεις πρωτοποριακές που επικρατούσαν στην Ευρώπη και στον κόσμο γενικότερα, αλλά και γιατί έσπασε την καχυποψία που υπήρχε την εποχή εκείνη σχετικά με την άμεση εφαρμογή διεθνών συνθηκών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μόλις σε ένα χρόνο, το 1920, ψηφίστηκαν έξι συνεχείς νόμοι που αφορούσαν διεθνείς συμβάσεις. Συγκεκριμένα : 1) Ο Νόμος 2269/1920 περί κυρώσεως της Διεθνούς Συνδιασκέψεως Εργασίας της Ουάσιγκτον «περί περιορισμού των ωρών εργασίας εν ταις βιομηχανικαίς επιχειρήσεσιν εις 8 καθ' ημέραν και 48 καθ' εβδομάδα». 2) Ο Νόμος 2271/1920 περί κυρώσεως της υπ' αριθμ 8 της διεθνούς συμβάσεως εργασίας «περί καθορισμού κατωτάτου ορίου ηλικίας των ανηλίκων εις τας βιομηχανικάς εργασίας» 3) Ο Νόμος 2272/20 περί κυρώσεως της υπ' αριθμ. 6 της διεθνούς Συμβάσεως «περί νυκτερινής εργασίας ανηλίκων εν τη βιομηχανία» 4) Ο Νόμος 2273 περί απαγορεύσεως χρήσεως του λευκού (κίτρινου) φωσφόρου εις την βιομηχανία των πυρείων, 5) Ο Νόμος 2274/1920 περί κυρώσεως της υπ' αριθμ. 3 της διεθνούς συμβάσεως εργασίας περί εργασίας των γυναικών προ και μετά τον τοκετόν», 6) Ο Νόμος 2275/1920 περί κυρώσεως της υπ' αριθμ. 4 της διεθνούς συμβάσεως εργασίας «περί νυκτερινής εργασίας των γυναικών».¹³

Επίσης η επικύρωση των διεθνών συμβάσεων :
Νόμος 4674/1930: Περί κυρώσεως του εν Γενεύη την 25 Οκτωβρίου 1921 υπογραφέντος σχεδίου διεθνούς συμβάσεως «Περί υποχρεωτικής εξετάσεως παιδών και εφήβων εργαζομένων επί των πλοίων»¹⁴ και ο Νόμος 4505/1930: Περί κυρώσεως του εν Γενεύη την 25 Οκτωβρίου 1921 υπογραφέντος σχεδίου διεθνούς συμβάσεως «περί καθορισμού ελαχίστου ορίου ηλικίας προς πρόσληψιν νέων υπό την ιδιότητα θερμοστού ή ανθρακέως»¹⁵

Οι παραπάνω διεθνείς συμβάσεις, πρωτοποριακές για την εποχή τους, εγκαθιδρύουν υποχρεώσεις των εργοδοτών προς τους εργαζομένους, όπως για παράδειγμα η υποχρέωση για ετήσια ιατρική εξέταση των ανηλίκων εργαζομένων στα πλοία .¹⁶

¹³ Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφαλείας της Εργασίας-Χρονολογικός και θεματικός κατάλογος νομοθετημάτων σχετικών με την υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας και περιβάλλον (1861 - 2002), συλλογή και επιμέλεια: Αφροδίτη Δαϊκού

¹⁴ ΦΕΚ 156/Α/12-5-1930

¹⁵ ΦΕΚ 102/Α/7-4-1930

¹⁶ Ν. 4674/1930, άρθρ. 3

Παράλληλα όμως διευκρινίζει την έννοια του ανήλικου εργαζόμενου, δηλαδή κάτω των 18 ετών, για τους οποίους είναι υποχρεωτική η ύπαρξη ιατρικού πιστοποιητικού, που βεβαιώνει την ικανότητά τους για ναυτική εργασία¹⁷

Επιπροσθέτως, με την υπογραφή της διεθνούς συνθήκης της Ουάσιγκτον απαγορεύεται η απασχόληση ανηλίκων κάτω των 14 ετών σε βιομηχανικές επιχειρήσεις, δημόσιες ή ιδιωτικές, με εξαίρεση τις εργασίες όπου ασχολούνται τα μέλη μόνο μίας οικογένειας¹⁸. Μάλιστα, για να ελέγχεται άμεσα αν μία επιχείρηση εφαρμόζει αυτήν την διάταξη, οι ιδιοκτήτες οφείλουν να τηρούν μητρώο των απασχολουμένων κάτω των 16 ετών¹⁹.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η χώρα μας δεν διατύπωσε καμία επιφύλαξη για τα χρονικά όρια των ανηλίκων, σε αντίθεση με άλλες χώρες, όπως η Ινδία και η Ιαπωνία²⁰, πράγμα που αποτελεί δείγμα του κλίματος προστασίας των παιδιών και των ανηλίκων που ενίσχυσε ο Ελ. Βενιζέλος.

IV ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συνοπτική αυτή παρουσίαση του νομοθετικού έργου του Βενιζέλου στον τομέα του εργατικού δικαίου μας επιτρέπει να εξαγάγουμε κάποια συμπεράσματα για τη συμβολή του στη διαμόρφωση και στη θεμελίωση αυτού του κλάδου του δικαίου.

Ο οραματιστής Βενιζέλος, με τα εθνικά ιδεώδη, με τις διπλωματικές και στρατιωτικές επιτυχίες, δεν ξεχνάει να προστατεύσει τον απλό εργαζόμενο και υπάλληλο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στις γυναίκες και τους νέους.

Ο σταθερά προσηλωμένος στη συμμαχία της Αντάντ (Αγγλία-Γαλλία), δεν διστάζει, όταν το κρίνει σκόπιμο και ωφέλιμο, να αποδεχθεί και να εφαρμόσει νόμους προερχόμενους από την Ιταλία και τη Γερμανία.

Κυρίως όμως συμβάλλει, με τη μεταφορά των διεθνών συνθηκών στο εγχώριο δίκαιο, ώστε να τοποθετηθεί η Ελλάδα στο παγκόσμιο πολιτικό σκηνικό και σε θέματα εργατικού δικαίου.

¹⁷ Ν. 4674/1930 άρθρ.2

¹⁸ Ν. 2271/1920 άρθρ. 2

¹⁹ Ν. 2271/1920, άρθρ. 4

²⁰ Ν. 2271/1920, άρθρ. 5,6

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Αρθρ. : Άρθρο

Αχρ.: αχρονολόγητο

Εκδ. Εκδόσεις

Οπ. παρ.: όπου παραπάνω

Ν. :Νόμος

Σελ. : σελίδα

ΦΕΚ : Φύλλο Εφημερίδα Κυβερνήσεως

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του» επιμέλεια Θ.Βερέμη- Η. Νικολακόπουλου, εκδόσεις «Ελληνικά Γράμματα» αχρονολόγητο
2. «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ως νομικός, η συμβολή του στην αναμόρφωση του ελληνικού δικαίου» εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα Αθήνα 2003
3. Νίκος Σβορώνος « Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας» εκδόσεις «Θεμέλιο» αχρονολόγητο.
4. « Ιστορία των Ελλήνων» τόμος12 (Νεότερος Ελληνισμός 1910-1940) εκδόσεις ΔΟΜΗ
5. « 1909 το Κίνημα στο Γουδί» εκδόσεις Ε- Ιστορικά Εφημερίδα «ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ» τεύχος 289/9-6-2005
6. «Χρονολογικός και θεματικός κατάλογος νομοθετημάτων σχετικών με την υγιεινή και ασφάλεια στους χώρους εργασίας και περιβάλλοντος» (1861-2002) Συλλογή- Επιμέλεια Αφροδίτη Δαΐκου, έκδοση Ελληνικού Ινστιτούτου Υγείας και Ασφάλειας της εργασίας. Αθήνα 2002
7. Ιστοσελίδα Ελληνικού Ινστιτούτου Υγιεινής και Ασφάλειας της Εργασίας www.elinyae.gr

Θεόδωρος Τσομίδης

ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
ΓΕΡΜΑΝΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ
ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ**